

PHITOTHERAPY

Стан та перспективи використання лікарських рослин в офіційній медицині України

Л. М. Махиня, В. М. Мінарченко, О. М. Струменська

Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Corresponding author. E-mail: Larisa_2015@ukr.net

Paper received 22.04.17; Accepted for publication 02.05.17.

Анотація. У статті проведений аналіз вітчизняного ринку фітопрепаратів за 2012-2016 роки. Виявлене значне зростання чисельності препаратів рослинного походження та видів рослин, що є джерелом лікарської сировини (ЛРС) для цих лікарських засобів, а також видів лікарських рослин, що входять до «Державної Фармакопеї України» (ДФУ). Розглянуто перспективи розвитку вітчизняного ринку лікарських рослин, визначені напрямки його розширення та вдосконалення, намічені шляхи пошуку нових джерел сировини лікарських рослин.

Ключові слова: лікарські рослини, Україна, фармацевтичний ринок, фітопрепарати, ДФУ

Вступ. Сучасний етап економічного розвитку України, що характеризується утворенням нових форм суспільного попиту, зміною поколінь продукції, переходом до нових видів і зразків техніки, принципово нових технологічних процесів, зумовлює формування нових міжгалузевих пропорцій шляхом реконструкції та модернізації традиційних галузей економіки, а також формування нових ринків.

Упродовж всієї історії людства рослини були джерелом не тільки харчових продуктів, а й цінних лікарських засобів. На сьогоднішній день третину лікарських засобів отримують саме з рослинної сировини [6]. Зростання попиту на фітопрепарати в останні роки зумовлює необхідність збільшення заготівлі рослинної сировини і підвищення вимог до її якості, розширення виробництва та удосконалення технології отримання лікарських засобів. Розширення сировинної бази багатьох лікарських рослин є можливим завдяки впровадженню їх в культуру, оскільки природні запаси деяких дикорослих видів повністю або частково виснажені, а заготівля їх у природних місцях зростання не вигідна.

Динаміка розвитку світового ринку лікарських препаратів на основі сировини рослинного походження демонструє підвищений попит на лікарську сировину, що є складовим компонентом продукції фармацевтичного, парфюмерно-косметичного, харчового, лакофарбового, шкіряного, текстильного та ряду інших виробництв.

З усього цього можна зробити висновок про важливість розвитку ринку лікарської рослинної сировини як складний комплекс учасників, що складають взаємопов'язані сектори сільськогосподарського та промислового виробництва, реалізації і збуту.

Короткий огляд публікацій по темі

Рівень зовнішньої торгівлі лікарською рослинною сировиною України характеризується тенденцією до зниження обсягів експортної торгівлі, яка супроводжується нестабільними імпорними поставками. Наразі ринок лікарської сировини в Україні заповнюється в значній мірі продукцією з країн Азії та Африки, що не дозволяє говорити про екологічну безпеку даної продукції, якість сировини, відповідність її європейським вимогам. За останні роки в структурі та місткості вітчизняного ринку лікарської рослинної сировини відбулися істотні зміни, зумовлені політичною, економічною кризою, вступом України до СОТ тощо. Усе це пояснює необхідність поглибленого аналізу стану та перспектив використання

лікарських рослин та їх сировини у фармацевтичній і медичній галузях України.

Теоретико-методичні та прикладні аспекти розвитку ринку лікарських рослин висвітлені у працях таких вітчизняних учених як Б. Семак, Л. Демкевич, С. Гриценко, Ю. Никитюк [2, 3, 4, 7], де відображені дослідження, що сприяють розвитку наукового розуміння вирішення завдань організації виробництва лікарських засобів на основі лікарських рослин в цілому.

Аптечна мережа, фармацевтична промисловість нині відчують значну потребу у багатьох видах лікарської рослинної сировини. Однією з причин дефіциту сировини окремих лікарських рослин є значне скорочення площ природних фітоценозів, забруднення навколишнього середовища, безконтрольна експлуатація природних заростей лікарських рослин, відсутність бази даних про місця зростання окремих лікарських рослин і відсутність централізованої заготівлі сировини. У сучасних умовах гостро стоїть питання про оптимізацію раціонального використання і відновлення наявної сировинної бази дикорослих лікарських рослин. Розвиток даного напрямку має державне значення. Перш за все, для вирішення даної проблеми необхідна глибока оцінка стану і динаміки змін природних фітореурсів України.

З огляду на вищезазначене, нами було поставлено завдання проаналізувати різноманіття лікарських рослин, що входять до складу фітопрепаратів України; родин до яких вони належать; видів рослин включених у видання «Державна Фармакопея України» (ДФУ), а також простежити динаміку використання сировини цих рослин у вітчизняній фармацевтичній галузі України.

Мета: дослідити динаміку використання лікарських рослин в офіційній медицині України з 2012 по 2016 роки та і намітити перспективи розширення та вдосконалення фармацевтичного ринку.

Матеріали і методи. При дослідженні застосовано системний метод узагальнення та аналізу матеріалів Державного реєстру лікарських засобів України. Теоретико-методологічну основу роботи становили праці вітчизняних вчених, які присвячені дослідженням фармацевтичного ринку України.

Результати та їх обговорення. Щорічно потреба фармацевтичних підприємств у лікарських травах збільшується на 20 – 25 % за рахунок нарощування збуту старих і введення нових лікарських засобів з рослинної сировини. За інформацією аналітиків, попит на якісну лікарську сировину значно перевищує її пропозицію, і хоча

деякі сільгоспідприємства починають вирощувати лікарські трави, об'єми їх занадто малі, щоб кардинально покращити ситуацію. Учасники ринку відзначають необхідність збільшення обсягу сировини не менше ніж у 2 рази. [5].

Вирішення організаційно-економічних проблем ринку лікарської сировини дасть змогу суттєво збільшити обсяги заготівлі лікарської продукції. Проте на виробництво лікарської сировини можуть впливати агроекономічні ризики: скорочення обсягів її перероблення, зниження якості сировини, що надходить на перероблення з причин несприятливих погодно-кліматичних умов, а також природних і техногенних надзвичайних ситуацій. Це спричинить зниження обсягів постачання сировини для фармацевтичної галузі, створить дефіцит сировини на внутрішньому ринку, скорочення експорту і по рушення зобов'язань за експортними контрактами, збільшення імпорту сировини. Зниження цих ризиків потребує підвищення інтенсивності обробітку лікарських культур, що полягає в ефективній інвестиційній політиці. Результати проведеної роботи свідчать про необхідність детального аналізу питання доцільності імпорту деяких видів лікарської рослинної сировини за наявності внутрішніх і практично необмежених можливостей її вирощування чи заготівлі. Аналіз факторів впливу на якість сировини лікарських рослин вказує, що одним з найвпливовіших є втрата якісних показників під час післязбирального оброблення, дороблення та зберігання сировини.



Рис. 1.



Рис. 2.

Проаналізувавши Державний реєстр лікарських засобів України за 2012-2016 роки, було встановлено, що найбільша кількість препаратів рослинного походження вітчизняних виробників припадає на 2013 рік (рис.1). Протягом наступних двох років спостерігалось суттєве зниження цього показника, але у 2016 р. кількість фітопрепаратів не тільки відновилися, а й перевищила значення 2012 року майже на 30%.

Схожа закономірність спостерігається і при аналізі кількості видів лікарських рослин, що входять до складу

фітопрепаратів та родин, до яких вони належать (рис.2,3).



Рис. 3.

Найбільша кількість видів лікарських рослин, які є складовими проаналізованих фітопрепаратів і входять до ДФУ припадає на 2016 рік (рис.4). Це певною мірою пов'язано з упорядкуванням нових видань ДФУ, включенням до них нових видів лікарських рослин, а також покращенням економічної ситуації в країні на інвестиційного клімату.

Таким чином, внаслідок аналізу ринку лікарських рослин встановлено очевидний зростаючий попит на фармацевтичну фітопродукцію протягом 2013 та 2016 років, що може забезпечитися за рахунок використання дикорослої і культивованої сировини України (рис.5).

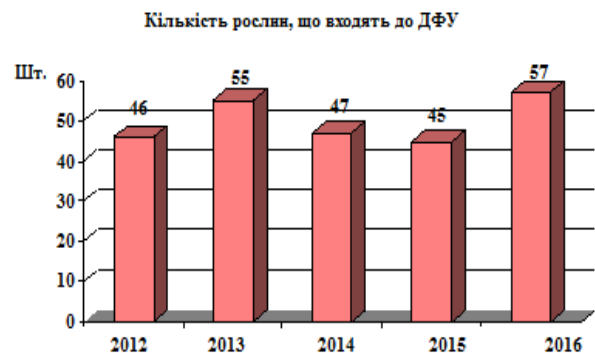


Рис. 4.

Дослідження вітчизняного ринку показало, що для узгодження інтересів суб'єктів ринку і найбільш вигідної їхньої співпраці потрібно активно розвивати кластерні об'єднання агрофармацевтичного комплексу. Перспективи розвитку вітчизняного ринку лікарських рослин повинні бути пов'язані насамперед з метою забезпечення національної безпеки держави у сфері постачання населенню лікарських препаратів рослинного походження. Держава повинна бути зацікавлена в створенні умов для залучення, перш за все, вітчизняних інвесторів у цей бізнес. Для цього в Україні необхідно створити сприятливий інвестиційний клімат на досліджуваному ринку, спростити законодавчу базу, ширше використовувати світовий досвід і поступову глобалізацію вітчизняної економіки.

Основними векторами розширення фітофармацевтичного ринку в Україні має бути пошук біологічно активних речовин з рослин, грибів та лишайників для боротьби з хворобами людей та розширення сировинної бази цінних видів лікарських рослин за рахунок залучення близькоспоріднених видів як перспективних замінників

продуцентів цінних біологічних речовин з обмеженими природними запасами лікарської сировини [1].

Загальна оцінка стану фітопрепаратів України

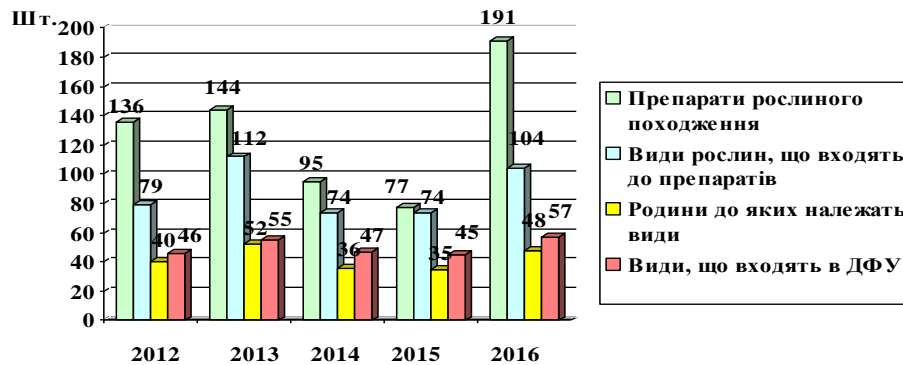


Рис. 5.

Висновки. Протягом досліджуваного періоду двічі спостерігалось зростання показників кількості лікарських рослин, що є сировиною, для лікарських засобів, а також числа фітопрепаратів та видів, що входять до ДФУ – у 2013 – 2016 роках. Це є позитивним свідченням розвитку фіто фармацевтичного ринку України, особливо беручи до уваги суттєвий спад виробництва фітозасобів у 2013 – 2014 роках, що можна пояснити складною політичною ситуацією та економічною кризою. Перспективи розширення ринку фітопрепаратів ми бачимо у

пошуку біологічно активних речовин з рослин, грибів та лишайників, для чого слід проводити скринінг флори та мікоти різних регіонів України та враховувати досвід етномедицини. В той же час необхідно розширювати сировинну базу цінних видів лікарських рослин за рахунок використання видів у межах певної таксономічної групи (переважно роду), які можуть виступати перспективними заміниками тих лікарських рослин, що мають обмежені природні ресурси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мінарченко В. М. Ресурсознавство. Лікарські рослини. Навчальний посібник. – К.: Фітосоціоцентр, 2014. – 2015с.
2. Никитюк Ю.А. Еколого-економічний аналіз сучасного стану ринку лікарської рослинної сировини в Україні/Ю.А. Никитюк//Збалансоване природокористування.–2015.–№1.–С. 12-15.
3. Никитюк Ю. А. Розвиток зовнішньої торгівлі лікарською рослинною сировиною: еколого-економічні аспекти /Ю.А. Никитюк// Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – № 4. – С. 62-66.
4. Семак Б.Б. Вітчизняний ринок лікарської рослинної сировини: проблеми і вирішення/Б.Б. Семак, М.Ю.Барна,

1. Демкевич//Наук. вісн. НЛТУ України.–2011–Вип.21.1.–С.264–268.
5. Семак Б.Б. Кооперативний ринок рослинної технічної сировини: проблеми та їх вирішення / Б.Б. Семак, Л.І. Демкевич // Торговля. Комерція, підприємництво: зб. наук. праць. – Львів: Вид-во Львівської КА, 2005. – № 7. – С. 89-99.
6. Чекман І.С. Клінічна фітотерапія.–К.: А.С.К., 2003.–550 с.
7. Швец А.С. Економічні засади становлення ринку лікарської рослинної сировини в Україні / А.С. Швец // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2012. –№2. – С. 52–58.

REFERENCES

1. Minarchenko V. M. Resursoznavstvo. Likars'ki roslyny. Navchal'nyy posibnyk. – K.: Fitosotsiotsentr, 2014. – 2015s.
2. Nykytyuk Yu.A. Ekoloho-ekonomichnyy analiz suchasnoho stanu rynku likars'koyi roslynnoyi syrovyny v Ukraini / Yu.A. Nykytyuk // Zbalansovane pryrodokorystuvannya. – 2015. – № 1. – S. 12-15.
3. Nykytyuk Yu. A. Rozvytok zovnishn'oyi torhivli likars'koyu roslynnoyu syrovynoyu: ekoloho-ekonomichni aspekty /Yu.A. Nykytyuk// Naukovyy visnyk Uzhhorod's'koho natsional'noho universytetu. – 2015. – № 4. – S. 62-66.
4. Semak B.B. Vitchyznyanyy rynek likars'koyi roslynnoyi syrovyny: problemy i vyryshennya / B.B. Semak, M.Yu. Barna, L.I.

- Demkevych // Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny. — 2011. — Vyp. 21.1. — S. 264-268.
5. Semak B.B. Kooperatyvnyy rynek roslynnoyi tekhnichnoyi syrovyny: problemy ta yikh vyryshennya / B.B. Semak, L.I. Demkevych // Torhivlya. Komertsiya, pidpryyemnytstvo: zb. nauk. prats'. – L'viv: Vyd-vo L'viv's'koyi KA, 2005. – № 7. – S. 89-99.
6. Chekman I.S. Klinichna fitoterapiya. – K.: A.S.K., 2003. – 550 s.
7. Shvets' A.S. Ekonomichni zasady stanovlennya rynku likars'koyi roslynnoyi syrovyny v Ukraini / A.S. Shvets' // Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu. Seriya «Finansy i kredyt». — 2012. – № 2. — S. 52-58

State and perspective of medicinal plants in official medicine of Ukraine

L. M. Makhynia, V. M. Minarchenko, O. M. Strumenska

Abstract. The article analyzes the domestic phytopreparations market for 2012-2016. A significant increase in the number of herbal preparations and plant species, which are the source of medicinal plant material for these drugs, as well as the kinds of medicinal plants included in the State Pharmacopoeia of Ukraine (SPU), has been determined. Prospects of development of the domestic market of medicinal plants are considered, directions of its expansion and improvement are determined, ways of searching for new sources of raw medicinal plants are outlined.

Keywords: herbs, Ukraine pharmaceutical market, phytopreparations, SPU

Состояние и перспективы использования лекарственных растений в официальной медицине Украины

Л. Н. Махия, В. Н. Минарченко, Е. Н. Струменская

Аннотация. В статье проведен анализ отечественного рынка фитопрепаратов за 2012-2016 годы. Определен значительный рост численности препаратов растительного происхождения и видов растений, которые являются источником лекарственного растительного сырья (ЛРС) для этих лекарственных средств, а также видов лекарственных растений, входящих в «Государственную Фармакопоею Украины» (ДФУ). Рассмотрены перспективы развития отечественного рынка лекарственных растений, определены направления его расширения и совершенствования, намечены пути поиска новых источников сырья лекарственных растений.

Ключевые слова: лекарственные растения, Украина, фармацевтический рынок, фитопрепараты, ДФУ.